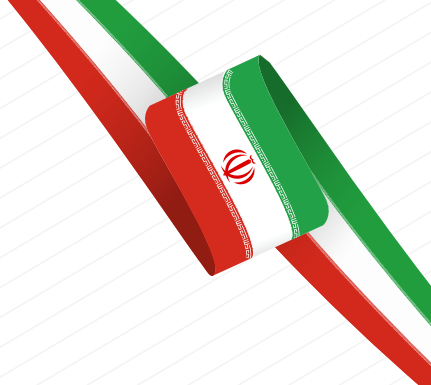

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

سلسله گزارشات

بازتوزیع سود در زنجیره کالاها با استفاده از ابزارهای مالیاتی

گزارش اول:

مبانی نظری و تجارب کشورها در مداخلات تنظیم سود در بازار

آبان ماه ۱۴۰۱

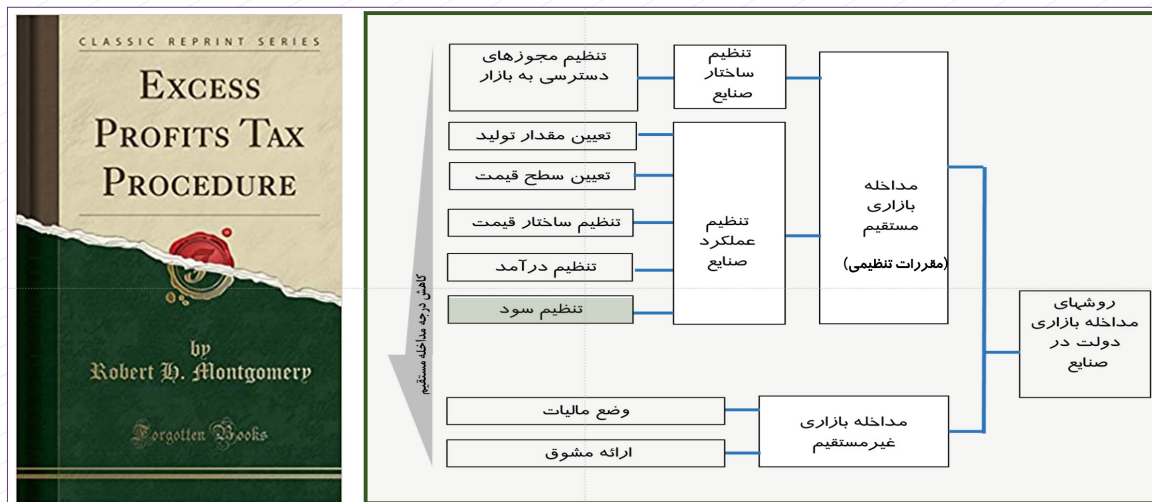
آنچه خواهید خواند:

- ۱- مبنای نظری مداخلات تنظیم سود در بازار
- ۱-۱. معرفی انواع روش های مداخله دولت در بازار و جایگاه «تنظیم سود»
- ۲-۱. انواع روش های تنظیم سود در بازار
- ۳-۱. روش های محاسبه
- ۲- مروری اجمالی بر تاریخچه مداخلات تنظیم سود در کشورهای مختلف
- ۲-۱. تاریخچه تجربیات مربوط به مالیات بر سود مازاد در شرایط بحران
- ۲-۲. تاریخچه تجربیات تنظیم سود در زنجیره /
- ۳-۲. مبارزه با سودجویی در قوانین جدید (مالیات)

۱- مبانی نظری مداخلات تنظیم سود در بازار

۱-۱. انواع روش‌های مداخله دولت در بازار صنایع و جایگاه روش «تنظیم سود»

شکل ۱. روش‌های مداخله بازاری دولت

- در اقتصاد انواعی از روش‌های مداخله بازاری برای دولت متصور است که می‌تواند به صورت «مستقیم» و یا «غیرمستقیم» انجام پذیرد.
- در مداخلات بازاری مستقیم یا به عبارتی وضع مقررات تنظیمی، تلاش می‌شود تا شرایط بهینه «خصوصی» و «اجتماعی» تا حد امکان به هم نزدیک شود.
- از میان روش‌های مطرح در بخش تنظیم عملکرد صنایع، «تنظیم سود» از جمله مهمترین روش‌هایی است که در آن ضمن حفظ «انگیزه ارتقای بهره‌وری» و «بهینه‌سازی» در بنگاه‌ها، از «حقوق مصرف‌کنندگان» نیز با ممانعت از سوءاستفاده بنگاه‌ها از قدرت بازاری خود، ممانعت به‌عمل می‌آید.
- روش «تنظیم سود» به لحاظ کارکردی و اهداف اجرا، کاملاً متفاوت از روش «وضع مالیات بر سود» است.

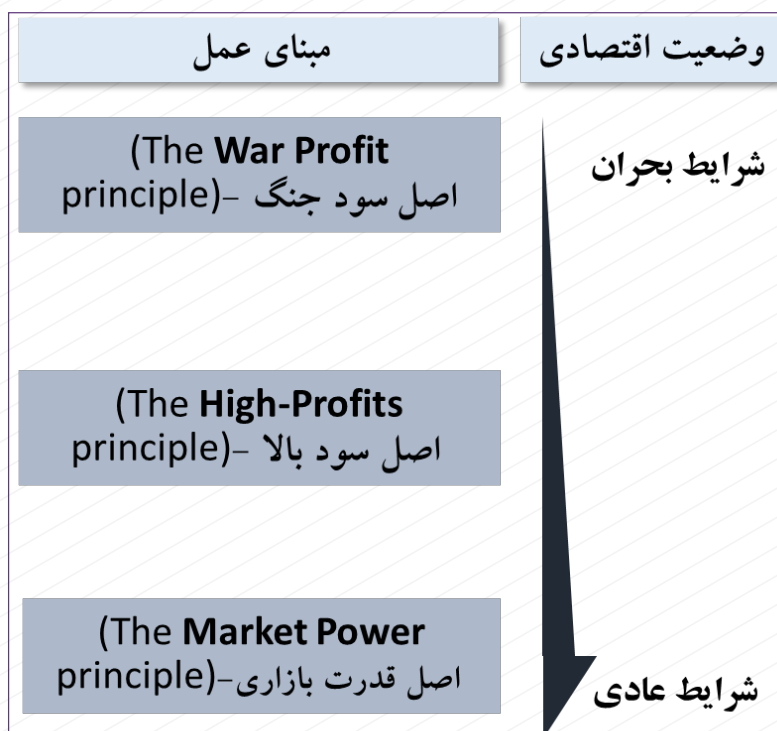

۲-۱. انواع روش‌های تنظیم سود در بازار

مالیات بر سود مازاد برای مالیات بر سود حاصل از برخی عوامل خارجی نسبت به عملکرد شرکت، طراحی شده است.

دو اصل بر تعیین سود مازاد حاکم است:

- **حالت یک** که به عنوان اصل سود جنگ شناخته می‌شود، برای بازپس‌گیری افزایش درآمد در زمان جنگ (بحران) نسبت به سود عادی مالیات دهندگان در زمان صلح طراحی شده است.
- **حالت دو** که به عنوان اصل سود بالا شناخته می‌شود، مبتنی بر درآمدی است که بیش از نرخ بازده قانونی سرمایه سرمایه‌گذاری شده است.
- در **حالت سوم**، توان بنگاه در بهره‌مندی از قدرت بازاری در رابطه با هر محصول مبنای محاسبه قرار می‌گیرد. این امر با مقایسه یکی از دو نسبت زیر از مقدار مجاز آن تعیین می‌شود:
 - حاشیه هزینه (نرخ مارک آپ)
 - حاشیه سود (نرخ مارجین)

شکل ۲. مبنای عمل روش تنظیم سود

۱-۳. روش محاسبه

مبنای محاسبه

مازاد رقم سود شرکتها به نسبت شرایط عادی
wartime increases in income over normal peacetime profits

ما به التفاوت نرخ سود (بازدهی) حاصله از نرخ متعارف در یک صنعت
income in excess of some statutory rate of return on invested capital

ما به التفاوت نرخ مارک آپ / مارجین حاصله در بازار هر محصول
Profit margin/mark - up in excess of statutory/normal rate

عنوان روش

الف. تنظیم «سطح سود/درآمد کل»

ب. تنظیم «نرخ سود کل»

ج. تنظیم «سود واحد»

الف. تنظیم «سطح سود/درآمد کل»

در این روش، رگولاتور یا مبنای مداخله خود را مستقیماً «رقم تحقق یافته سود» قرار می دهد و از طریق مقایسه آن با «سود مجاز»، مقدار مازاد را محاسبه می کند.

به منظور محاسبه سود مجاز از یکی از روش های زیر استفاده می شود:

الف-۱. میانگین درآمد سال های انتخابی قبل به عنوان پایه مالیاتی در سال جدید

در این روش که در آمریکا و برخی کشورهای اروپایی طی دوران جنگ بارها مورد استفاده قرار گرفت، ضمن توجه به متوسط سود ۵ سال قبل، تمهیدی ایجاد شده بود تا به جز کسانی که سود مربوطه را در سرمایه گذاری جدید صرف کرده بودند، باقی افراد تا ۹۵ درصد سود مازاد بر رقم «سود نرمال» را در قالب «مالیات بر سود مازاد» به دولت بپردازند.

الف-۲. روش مقیاس انطباقی (sliding scale)

در این روش با توجه به سود هر سال، نسبت به تنظیم درآمد مجاز سال بعد اقدام می گردد.

$$R_t = (1 + RPI - X) * R_{t-1} - \mu (\Pi_{t-1} - \Pi_{t-1}^{reg})$$

R_t : درآمد سال جاری
 RPI : تورم مصرف کننده
 X : رشد بهره وری
 R_{t-1} : درآمد سال قبل
 μ : پارامتر اثر سود پارسال بر امسال (تعیین شده توسط رگولاتور)
 Π_{t-1} : سود سال قبل
 Π_{t-1}^{reg} : رقم سود منصفانه تعیین شده توسط رگولاتور پارسال

این روش به ترتیب مندرج در بخش تجربیات کشوری، به ویژه در صنایع زیرساختی بسیار کاربرد دارد

ب. تنظیم نرخ سود

برای محاسبه نرخ سود، فرمول های مختلفی وجود دارد به شرح زیر وجود دارد:

$\text{حاشیه سود ناخالص} = \frac{\text{سود ناخالص}}{\text{درآمد فروش}} \times 100$	$\text{حاشیه سود خالص} = \frac{\text{درآمد خالص}}{\text{درآمد فروش}} \times 100$
$\text{حاشیه سود عملیاتی} = \frac{\text{سود عملیاتی}}{\text{درآمد فروش}} \times 100$	$\text{بازدهی دارایی} = \frac{\text{درآمد خالص}}{\text{ارزش دارایی ها}} \times 100$
$\text{بازدهی سرمایه} = \frac{\text{درآمد خالص}}{\text{رقم کل سرمایه گذاری شده}}$	

از میان روش های برشمرده، معمول ترین روش، عبارت از «بازدهی سرمایه» و «حاشیه سود خالص» است. به منظور برخورد با نرخ سود حاصله نیز عمدتاً با مبنای پلکانی عمل می شود. در واقع، نرخ سود در یک نظام پلکانی مورد ارزیابی قرار می گیرد. به طور نمونه در آمریکا در انجام محاسبات از روش «بازدهی سرمایه» استفاده می شد و در آن مبنا چنین بود:

نرخ بازده منصفانه	رقم سرمایه گذاری شده
۶ درصد	۵ میلیون دلار اول
۸ درصد	۵ میلیون دلار دوم
۵ درصد	بالای ۱۰ میلیون دلار

مبنای محاسبه رقم سرمایه گذاری شده:

جمع کل وجوه نقد و دارایی سرمایه گذاری شده در شرکت و تمام سودهای قبل از سال مشمول مالیات، منهای سود سهام توزیع شده به اضافه ۵ درصد رقم بدهی جاری

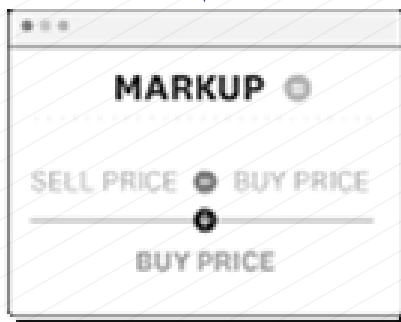

ج. تنظیم سود واحد

به منظور دستیابی به سنجه ای از قدرت بازاری صنایع، مدل‌های مختلفی وجود دارد که دو مورد از مهمترین‌های آنها عبارتند از:

ج-۱. روش مارک آپ (Mark-up Method):

در این روش «سهم سود واحد از هزینه متوسط» در دو مرحله قبل و پس از فروش با هم مقایسه می‌شود.

ج-۲. روش مارجین (margin Method):

در این روش «سهم سود واحد از قیمت فروش» در دو مرحله قبل و پس از فروش با هم مقایسه می‌شود.

هر دو روش فوق، در مالزی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ج-۳. روش قیمت واحد (Unit Price Method):

در این روش «قیمت واحد یا به عبارتی حاصل جمع هزینه متوسط و حاشیه سود» قبل و پس از تعلق مالیات

$$18 + (18 \times 1.00) = 36$$

↑ Cost ↑ Markup ↑ Price

بر ارزش افزوده مورد مقایسه قرار می‌گیرد. با بهره‌گیری

از این روش، کنترل قیمت در مرحله قبل و بعد از وضع

مالیات بر ارزش افزوده بسادگی انجام می‌شود.

روش فوق در استرالیا مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۲- مروری اجمالی بر تاریخچه مداخلات تنظیم سود در کشورهای مختلف

- ایده مالیات بر «سود مازاد» از حدود یک قرن پیش و از زمان جنگ جهانی اول در بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکا شکل گرفت.
- در آن زمان، سودهای کلان و غیرعادی در میان صادرکنندگان به کشورهای طرف جنگ، حادث شد و مشمول مالیات گردید. در آن زمان به دلیل دشواری تفکیک «سودهای جنگ» از «سودهای عادی»، سود جنگ با سود مازاد ادغام شد و مبنای عمل به «سود مازاد» تبدیل شد.
- این طرح به سرعت گسترش یافت و تا سال ۱۹۱۷، حدود هفده کشور این ایده را پذیرفته بودند.
- در حال حاضر و با گسترش مشکلات ناشی از بیماری کرونا، مالیات بر سود مازاد برای ممانعت از گسترش نابرابری و همچنین تامین مالی بهبود اقتصادی کشورها، مورد توجه جدی قرار گرفته است.

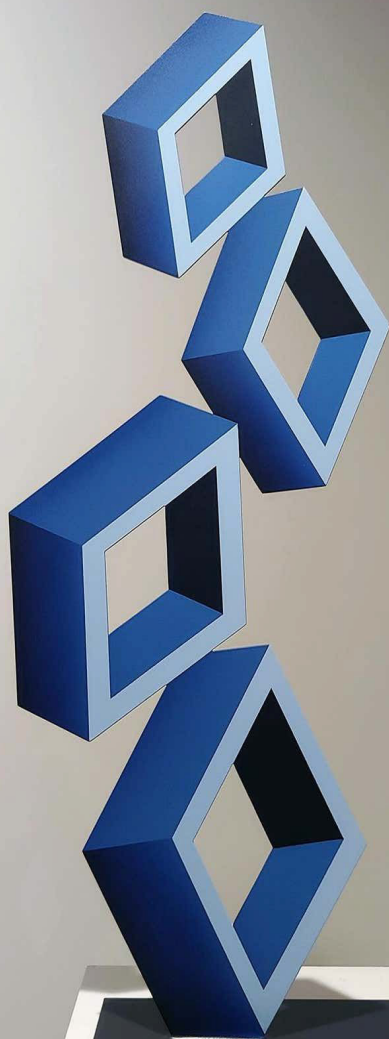
۱-۲. تاریخچه تجربیات مربوط به مالیات بر سود مازاد در شرایط بحران

الف. آمریکا

- در آمریکا طی سال ۱۸۶۳، در ایالت جورجیا مالیات بر سود مازاد را برای یک دوره آزمایش کردند. اما اولین مالیات بر سود مازاد موثر آمریکا در سال ۱۹۱۷ تصویب شد. این مالیات با نرخ های متغیر از ۲۰ تا ۶۰ درصد بر سود مازاد همه مشاغل (به نسبت دوران قبل از جنگ)، قرار داشت.
- در سال ۱۹۱۸، یک قانون ملی به تصویب رسید که نرخ ها را افزایش داد.
- در سال ۱۹۲۱، مالیات بر سود مازاد علیرغم تلاش های قدرتمند برای دائمی کردن آن لغو شد. در سال های ۱۹۳۳ و ۱۹۳۵، کنگره مجدد مالیات بر سود مازاد را به عنوان مکمل مالیات بر سهام تصویب کرد.
- مالیات بر سود مازاد بارها توسط دولت فدرال در طول دوره های جنگ (جنگ جهانی دوم و جنگ کره ۱۹۵۳-۱۹۵۰) و حتی سایر بحران ها اعمال شده است.

- کنگره به شرکت ها دو گزینه جایگزین برای اعتبار مالیات بر سود مازاد داد: یا ۹۵ درصد از میانگین درآمد برای سال های ۱۹۳۶-۱۹۳۹ مبنای محاسبه باشد و یا ۵ تا ۸ درصد از سرمایه سرمایه گذاری شده به عنوان اعتبار مالیاتی در نظر قرار گیرد و مابقی به عنوان «سود مازاد» مشمول «مالیات سود مازاد» شود.
- بحران جنگ جهانی دوم باعث شد کنگره چهار قانون سود اضافی را بین سال های ۱۹۴۰ و ۱۹۴۳ تصویب کند. نرخ های سال ۱۹۴۰ از ۲۵ تا ۵۰ درصد و نرخ های سال ۱۹۴۱ از ۳۵ تا ۶۰ درصد متغیر بودند.
- در سال ۱۹۴۲، نرخ ثابت ۹۰ درصد با بازپرداخت پس از جنگ ۱۰ درصد به تصویب رسید. در سال ۱۹۴۳ این نرخ با بازپرداخت ۱۰ درصدی به ۹۵ درصد افزایش یافت.
- در سال ۲۰۲۰، در سال ۲۰۲۰، مالیات بر سود مازاد فدرال مجدداً در طول شیوع ویروس کرونا پیشنهاد شد.

“COVID-19 Pandemic-Profits Tax”

ب. کشورهای اروپایی:

- **انگستان** به عنوان اولین کشور در طول جنگ جهانی اول و تحت عنوان «windfall tax» اقدام کرد. در این دوره، وزارت خزانه داری پیشنهادات مربوط به مالیات سنگین بر سرمایه را (که حزب کارگر می خواست از آن برای تضعیف سرمایه داران استفاده کند)، رد کرد. در عوض، مالیات بر سود مازاد، ۵۰ درصد از سود بالاتر از سطح عادی قبل از جنگ وجود داشت. این نرخ در سال ۱۹۱۷ به ۸۰ درصد افزایش یافت. مالیات بر واردات کالاهای لوکس مانند خودرو، ساعت و ساعت اضافه شد. در این زمان در بریتانیا مالیات بر فروش یا مالیات بر ارزش افزوده وجود نداشت. این کشور از ترکیبی از سالهای اختیاری قبل از جنگ و درصد قانونی سرمایه در پایان آخرین سال قبل از جنگ استفاده کرد.
- در **فرانسه**، در طول جنگ جهانی اول ۵۰ درصد مالیات بر سود مازاد اعمال میشد. از این وجه تحت عنوان **crisis levy** یاد می شود.
- کشورهای اسکاندیناوی (دانمارک و سوئد) به عنوان بخشی از ساختار مالیاتی تحت عنوان «**stew tax**» که در خصوص صادرکنندگان مواد غذایی به آلمان وضع شد.
- **آلمان**. آلمان بهترین و بدترین سال ها را از پنج سال قبل از جنگ حذف کرد و سه سال باقی مانده را میانگین گرفت.
- برخی دیگر از **کشورهای اروپایی** از «میانگین درآمد سال های انتخابی» استفاده کردند. سودهای بیش از ۸ درصد بازده سرمایه با نرخ های تصاعدی تا ۸۰ درصد مشمول مالیات می شدند.

ج. کانادا

- قانون مالیات جنگ بر سود کسب و کار در سال ۱۹۱۶ همه شرکت های کانادایی که ۵۰۰۰۰ دلار یا بیشتر سرمایه داشتند را ملزم می کرد که اظهارنامه مالیاتی سالانه ارائه کنند. مالیات بر درآمد شخصی که تحت قانون مالیات بر درآمد جنگ در سال ۱۹۱۷ معرفی شد - مانند سایر مالیات های زمان جنگ - به عنوان یک اقدام موقت در نظر گرفته شد. این قانون هم دامنه مالیات جنگ بر سود تجاری را گسترش داد و هم مالیاتی را بر اساس درآمد سالانه برای اکثر کانادایی ها معرفی کرد. افرادی که از این مالیات معاف بودند شامل فرماندار کل، کنسول های خارجی و کسانی بودند که در خارج از کشور مشغول به خدمت بودند.
- کانادا صرفاً بر معیار سرمایه گذاری متکی بود و تقریباً همه کشورها مبنای جایگزینی برای بازگشت سرمایه برای مشاغل که در طول دوره پایه سود پایینی داشتند فراهم کردند.

EXCESS PROFITS TAX

ESTIMATING THE POTENTIAL TAX REVENUE GAINS FOR THE EUROPEAN UNION

Evgeniya Dubinina, Javier Garcia-Bernardo, Petr Janský

۲-۲ تاریخچه تجربیات تنظیم سود در زنجیره

الف) انگلستان

اولین اقتصادی بود که در سال ۱۹۱۵ رسماً مقابله با سودهای مازاد را از طریق وضع مقررات تنظیمی در دستور کار قرار داد و از آن تحت عنوان عوارض بر سود مازاد (**Excess Profit Duty: EPD**) یاد شد. این کار دو هدف داشت: ایجاد درآمدهای اضافی برای کمک به تأمین مالی افزایش چشمگیر مخارج دولت در زمان جنگ و مهار «سودجویی». علیرغم همه ایراداتش، درآمدهای بسیار قابل توجهی ایجاد کرد و طراحی و مدیریت آن انعطاف پذیر و قابل انعطاف بود. در حال حاضر نیز مقرر شده است تا مالیات بر سود بادآورده (**Windfall tax**) بر شرکت های انرژی بریتانیا برای کمک به خانواده های در حال مشکل استفاده شود. (**Excess Profits Tax**) در دستور کار قرار دارد.

ب) اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا نیز مالیات بر سودهای مازاد با عنوان مالیات بر سود مازاد مالیات اضافی است که بر سود کسب و کار در سطحی بالاتر از یک نرخ معین اعمال می شود. تنظیم سود مازاد می تواند موقت یا دائمی باشد و معمولاً برای جبران نابرابری درآمد، به ویژه ناشی از سودهای بادآورده، در نظر گرفته می شود.

سود مازاد در اتحادیه اروپا / Excess Profits In EU

سود مازاد در اتحادیه اروپا به روش رویکرد میانگین به شیوه زیر محاسبه میشود:
که:

- E_i : سود مازاد شرکت i ;
- Y_i : درآمد شرکت i در سال ۲۰۲۰؛
- Y_i ۲۰۱۴-۲۰۱۹: متوسط درآمد شرکت i در سالهای ۲۰۱۹-۲۰۱۴

$$E_i = Y_{i, 2020} - Y_{i, 2014-2019}$$

EXCESS PROFITS TAX ESTIMATING THE POTENTIAL TAX REVENUE GAINS FOR THE EUROPEAN UNION
Evgeniya Dubinina, Javier Garcia-bernardo, Petr Janský, 2020.
B-1047 Brussels, Belgium +32 (0)2 283 23 01 guengl-communications@europarl.europa.eu www.left.eu

۳-۲ مبارزه با سودجویی در قوانین جدید (مالیات)

ج) مالزی

امروزه در کشورهایی نظیر مالزی نیز برخورد با سودهای مازاد مورد توجه است و در قالب یک قانون مدون تحت عنوان «**ant profiteering act**» مبتنی بر سیستم مالیات بر کالاها و خدمات (GST) و مالیات بر فروش (SST) در دستور کار قرار گرفته است و با داشتن مکانیزم تعریف شده مدون از سوی نهاد ذیصلاح در صورت بروز سودجویی با وضع جریمه با آن مقابله می شود.

د) هندوستان

در کشور هندوستان نیز برخورد با سودهای مازاد مانند کشور مالزی براساس قانون مالیات بر کالاها و خدمات (GST) مدون شده است و طی آن باید منافع تبیین شده در این قانون براساس گروه های کالایی به مصرف کنندگان منتقل شده و در صورت عدم انتقال منافع و بروز سودجویی با متخلفان برخورد قانونی انجام میشود.

رویکردهای اصلی تاریخی در مالیات بر سود مازاد

رویکرد درآمد متوسط و رویکرد سرمایه سرمایه‌گذاری شده دو رویکرد اصلی برای محاسبه سود مازاد در ادبیات موجود هستند:

- رویکرد درآمد متوسط شامل محاسبه پایه مالیات بر سود مازاد به عنوان کل درآمد خالص در طول همه‌گیری یا دوره بحران منهای میانگین درآمد در چند سال گذشته است.
- رویکرد میانگین درآمد را برای محاسبه مالیات بر سود مازاد به روشی متفاوت در نظر می‌گیرد و ادعا می‌کند که مبنای مالیات بر سود مازاد را می‌توان با استفاده از روش میانگین درآمد با در نظر گرفتن کل درآمد در طول همه‌گیری منهای ۹۵ درصد از میانگین محاسبه کرد؛ متوسط درآمد دوره پایه (یعنی طی چند سال قبل از همه‌گیری) به اضافه ۸ درصد از سرمایه خالص شرکت‌ها (یا منهای ۶ درصد کاهش سرمایه خالص). (Avi-Yonah, 2020)
- در حالی که رویکرد سرمایه سرمایه‌گذاری شده هر چیزی را که بالاتر از نرخ بازده مشخص سرمایه به دست می‌آورد، بیش از حد و مشمول مالیات بر سود مازاد می‌داند (Christians and Magalhaes, 2020)

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

نام گروه:

گروه پژوهش های لجستیک و زنجیره ارزش

تهیه کنندگان:

افسانه شفیعی

فائزه هدایت نظری

ناظر علمی:

احمد تشکینی

الناز میانندوآبچی

تاریخ انتشار:

آبان ماه ۱۴۰۱

www.itsr.ir